

מבגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

כרך ל"א • גיליון 56
תמוז תשפ"ג – יוני 2023

יוצא לאור על ידי:

אפשר
עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

כתובת המערכת

מרים גילת, עמותת "אפשר"

טלפון 03-7481280 | דואר אלקטרוני mgilat@efshar.org.il

המערכת אינה אחראית לדעות המובאות במאמרים ובסקירות המתפרסמות בכתב העת, שהינן על דעת המחברים בלבד.

דמי מנוי לשנה (2 גיליונות) 80 ש"ח | מחיר לגיליון אחד 40 ש"ח

עמותת "אפשר"

הסניף הישראלי של האגודה הבין-לאומית לעובדים חינוכיים-סוציאליים

AIEJI – International Association of Social Educators

אתר האינטרנט www.efshar.org.il

כתב העת "מפגש" לצפייה באתר JSTOR: www.jstor.org/journal/mifgash

ובאתר "אפשר": kitvei-et.efshar.org.il

כל הזכויות שמורות – לעמותת "אפשר"

אין להעתיק ולהפיץ בדפוס, בדואר אלקטרוני, באינטרנט או בצילום את המאמרים שבכתב העת (כולם או חלקם) ללא אישור מפורש מהמערכת

עריכת לשון: אורלי צור

עריכת לשון של התקצירים באנגלית: פגי ויינריך

עיצוב: 2w-design.com

ISSN 0792-6820

רמת גן 2023

תוכן העניינים

3.....	תוכן העניינים
5.....	דבר העורכת – רבקה איזיקוביץ'
7.....	רשימת משתתפים
	אוריינטציה עתיד בקרב תלמידי החינוך המקצועי בישראל:
11.....	"מחר יום חדש, לא מבקש יותר" – נופר עיני
	תלמידאות לקויה כמקרה מבחן ליחסי מורים-הורים
37.....	חגית ענבר-פירסט, אליעזר יריב ושירי אייבזו
	מהי פנימייה חינוכית מוצלחת? נקודת מבטם של החניכים
61.....	מאיה בוטוין ורבקה איזיקוביץ'
	חרדת בחינות: שיטות התערבות של יועצות בתי הספר בחברה הערבית
81.....	אריג' ברבארה וח'אולה זועבי
	כשהתפוח נופל רחוק מהעץ: קולותיהם של קציני ביקור סדיר במערכת
107.....	החינוך החרדית על צמצום תהליכי נשירה – יהודית חסידה ויפית יזדי
	"איך הוא ילמד כל היום אם הוא לא יודע לקרוא?"
	עמדות של אבות ליטאיים אולטרה-אורתודוקסים ישראלים בעניין קשיי הקריאה
127.....	של אחד מבניהם הלומד ב"חדר" וההתמודדות עימם – נורית ליבוביץ'

סקירת ספר

	לראות את האור: התערבויות טיפוליות בילדים, נוער וצעירים באור שלום
147.....	עורכים: אור בורשטיין, סטייסי יהושע ונורית ירמיה – אמיתי המנחם
V-I.....	English abstracts

דבר העורכת

בימים אלו, שבהם עובר על כולנו זעזוע עמוק, יש כמיהה טבעית להיאחז בסממנים של חיים כתמול שלשום, כדי לסלול חזרה את הדרך אל היציבות שאבדה. אין כמו העיסוק בעולמם של צעירינו לפתיחת צוהר אל עתיד של תקווה. על כן החלטנו להוציא לאור את העבודות המתוכננות להופיע בגיליון זה, אשר פרסומו נדחה עקב הנסיבות.

המאמר הראשון (נופר עיני) אומנם עוסק באוריינטציית עתיד של תלמידי החינוך המקצועי בישראל, אך התמונה המתקבלת צבועה בצבעים קודרים של התנסויות בהדרה חברתית ומגוון קשיים שתלמידים אלו חוו על רקע עוני, חיים בפריפריה, זהות אתנית בעלת תיגו שלילי וראייתם ככישלון חינוכי על ידי הרשויות. אוריינטציית העתיד שלהם מאופיינת על ידי מגמה של הימנעות מתלות בממסד. עם זאת הם מנסים לסלול לעצמם דרך באמצעים ושיטות חלופיים.

המאמר השני (חגית ענבר-פירסט, אליעזר יריב ושירי אייבזו) בוחן את המשולש מורים-תלמידים-הורים בהקשר של סוגיית התלמידאות הלוקיה. מסקנת הכותבים היא שההורים בעצם נעדרים מן המשולש, שכן המורים מעדיפים שלא להיעזר בהם; זאת על אף העובדה שההתרחשויות המובילות לתלמידאות הלוקיה, כגון היעדר תלבושת אחידה או אי-הבאת ציוד לימודי, מתרחשות בבית, ולמורים אין השפעה עליהן.

המאמר השלישי (מאיה בוטוין ורבקה איזיקוביץ') מפנה זרקור אל זווית הראייה של חניכים בפנימייה ומתחקה אחר הגדרתם לסוגיה, מהי פנימייה מוצלחת – נושא שלא זכה לחקירה ממוקדת. המחקר העלה עד כמה הצרכים של החניכים הם ראשוניים, והדבר ניכר במדדים שבהם הם באים לידי ביטוי – תחושת שייכות למקומות ומדריכים חינוכיים משמעותיים.

שלושת המאמרים הבאים עוסקים באוכלוסיות בעלות אפיונים תרבותיים ייחודיים, אשר משפיעים על העשייה החינוכית בקרבן – המגזר הערבי, המגזר החרדי והקהילה הליטאית האולטרה-אורתודוקסית.

מחקר על שיטות התערבות של יועצות בתי ספר בחרדת בחינות בחברה הערבית מובא במאמר הרביעי (אריג' ברבארה וח'אולה זועבי). באמצעות ראיונות עומק עם 15 יועצות, תוך התייחסות למאפיינים תרבותיים של אוכלוסייה זו, הכותבות חושפות ומפרטות את הפרקטיקות הייחודיות המשמשות אותן בהתמודדותן עם סוגיה מרכזית זו, המעיבה על חווייתם הבית ספרית של תלמידים רבים, וזאת במישורים הקוגניטיבי, הרגשי וההתנהגותי.

שני המאמרים האחרונים מכניסים את הקורא אל העולם החרדי. במאמר החמישי (יהודית חסידה ופית יזדי) נחשפים קולותיהם של קציני הביקור הסדיר, הנאבקים לצמצום הנשירה בתוך מערכת החינוך החרדי. מניתוח ראיונות הנחקרים עולות מסקנות חשובות באשר לדרכי מניעת נשירה על בסיס מגדרי, יחס מסגרות החינוך לתהליכי הנשירה ומערכת היחסים בין קציני הביקור הסדיר למנהלי בתי הספר.

המאמר האחרון (נורית ליבוביץ') מציג את עמדותיהם והתמודדותם של אבות ליטאים אולטרה-אורתודוקסים עם קשיי הקריאה של בנם הלומד ב"חדר". בחברה זו קריאה היא מיומנות הישרדותית – לימוד התורה של הבן הוא משאת נפשם של ההורים, שכן הוא מהווה מבחינתם את תכלית החיים. התמודדות האבות האברכים עם הבעיה מנותחת בשלוש רמות: המשפחתית, החינוכית והחברתית-תרבותית. זהו מחקר ראשון המצליח לחדור לכותלי עולמה הסגור של אוכלוסייה זו, שהיא קשה למחקר. הגיליון מסתיים בסקירת הספר "לראות את האור: התערבויות טיפוליות בילדים, נוער וצעירים באור שלום" (בעריכת אור בורשטיין, סטייסי יהושוע ונורית ירמיה), על ידי אמיתי המנחם.

באשר להתנהלות השוטפת של כתב העת, ברצוני לשתף אתכם שיום העיון להשקת הגיליון המיוחד של "מפגש" בנושא החשוב: **ילדות דיגיטלית: מקומם של המדיה הדיגיטליים בחייהם של ילדים ובני נוער**, בעריכתה של פרופ' נלי אליאס, שתוכנן להתקיים בסוף אוקטובר באוניברסיטת בן גוריון בנגב, בוטל לצערנו בשלב זה עקב המלחמה.

עדכון נוסף: ברצוני להודות לד"ר נורית לוי, חברת מערכת "מפגש" במשך שנים רבות, על תרומתה המשמעותית לכתב העת, לאורך כל תקופת כהונתה. המערכת מאחלת לה המשך עשייה מקצועית מוצלחת ומהנה.

קריאה מהנה,
בתקווה לימים טובים יותר,
רבקה איזיקוביץ', עורכת ראשית

רשימת משתתפים

- פרופ' (אמריטה) רבקה איזיקוביץ'**, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה
- ד"ר שיירי אייבזו**, המכללה האקדמית כנרת; המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין
- ד"ר מאיה בוטוין**, מחקר וניהול ידע, משרד החינוך
- אריג' ברבארה**, מחנכת ומורת שילוב בבית ספר יסודי "אלאמל ב", אבו סנאן
- ד"ר ח'אולה זועבי**, המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל – חיפה
- ד"ר יהודית חסידה**, רכזת תוכניות המגזר החרדי, המכללה האקדמית הרצוג
- יפית יזדי**, קצינת ביקור סדיר, עיריית אלעד
- פרופ' אליעזר יריב**, ראש התוכנית לתואר שני בחינוך משלב, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
- ד"ר נורית ליבוביץ'**, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין
- נופר עיני**, דוקטורנטית, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה
- ד"ר חגית ענבר-פירסט**, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין

סקירת ספר

-
- ד"ר אמיתי המנחם**, פסיכולוג קליני; המכללה האקדמית בית ברל (לשעבר); סמינר הקיבוצים

עמותת "אפשר" הוקמה בשנת 1981 על ידי אנשי מקצוע בכירים בתחומי החינוך והרווחה, במטרה לחזק ולמסד את העשייה והעיון בשדה העבודה החינוכית-סוציאלית בישראל, בדגש על ייזום והפעלה של תוכניות לטיפול בילדים ובני נוער במצבי סיכון השוהים במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה ולרווחתם.

התחומים המרכזיים של פעילות העמותה

ילדים ובני נוער במצבי סיכון

< **מרכזי הגנה ("בתי לין") לילדים ונוער נפגעי התעללות מינית או פיזית:** המרכזים מעניקים סיוע מדי ותמיכה ראשונית לילדים וילדות, נערים ונערות בגילים 3-18 שחוו ונפגעו מהתעללות מינית, פיזית, נפשית או הזנחה קשה, ולבני משפחותיהם. המרכזים הוקמו ביוזמת משרד הרווחה, ג'וינט ישראל ועמותת "אפשר" ובשיתוף עם משרתת ישראל, משרד המשפטים, משרד הבריאות, הרשויות המקומיות וקרן שוסטרמן. עמותת "אפשר" מפעילה את המרכזים מאז הקמתם.

במרכזי ההגנה פועלים אנשי מקצוע מומחים (עובדים סוציאליים לחוק הנוער, חוקרי ילדים ונוער, רופא ילדים, עורך דין וצוות הנהלה), העוסקים בהערכה, חקירה ואבחון של ילדים ונוער נפגעי עבירות התעללות, כך שתהליך התמיכה והליווי נעשה בזמן קצר ובאותה המסגרת.

העמותה פיתחה מערך הסברה ותוכניות מותאמות תרבות להנגשת השירות לאוכלוסיות מגוונות, כגון המגזר החרדי והמגזר הערבי.

< **השירות הפסיכולוגי חינוכי (שפ"ח) בחולון:** סיוע בקידום הסתגלותם התקינה של תלמידים במערכות החינוכיות השונות על ידי התערבות פסיכולוגית. השירות מופעל ע"י העמותה עבור עיריית חולון.

< **מרכזים לגיל הרך במגזר הערבי:** העמותה הקימה ומפעילה מרכזים הכוללים פעילות מגוונת לילדים ולמשפחותיהם.

היחידה לטיפול בנפגעי אלכוהול והימורים ומשפחותיהם

< **מרכזי טיפול:** משנת 1991 העמותה מפעילה בכל רחבי הארץ מרכזים לטיפול בנפגעי אלכוהול, הימורים ושאר התמכרויות התנהגותיות. בשנת 2022 פתחה העמותה, במימון האפורטרופוס הכללי, שני מרכזים הוליסטיים לטיפול במהמרים, ברמת גן ובירושלים.

< **תוכנית הטיפולים** כוללת שיחה פרטנית, השתתפות בקבוצה טיפולית, אבחון ומעקב פסיכיאטריים של רופא המרכז, שיקום תעסוקתי וליווי וייעוץ כלכליים ומשפטיים.

< **מערך הסברה ומניעה לבני נוער, צעירים ומבוגרים:** נציגי העמותה פועלים בבתי ספר ובמועדוני נוער בפעולות הסברה ומניעה בתחום התנהגויות בסיכון בהקשר של שימוש לרעה באלכוהול ובהימורים.

פרסומים בתחום העבודה החינוכית-סוציאלית

העמותה מפיקה באופן שוטף כתבי עת וביטאונים הכוללים ידע עדכני ומופצים בקרב אנשי מקצוע להעשרה ולהתמקצעות:

< **"מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית":** כתב עת שפיט בין-תחומי המפרסם מאמרים עיוניים ומחקרים העוסקים בתחום החינוכי-טיפול-חברתי, בדגש על ילדים, בני נוער וצעירים במצבי סיכון בחברה רב-תרבותית בישראל.

בשגרת עבודתו "מפגש" משלב גיליונות המוקדשים לנושא מיוחד, בשיתוף עם עורכים-אורחים המומחים בתחום. עם הוצאתם של הגיליונות הייחודיים נערך כנס השקה – "מפגש חי".

< **"אפשר – ביטאון לעובדי החינוכי-סוציאלי",** המהווה במה לאנשי השדה בנושאים מרכזיים שעיימם הם מתמודדים בעבודתם היום-יומית. מתפרסמים בו פעילויות המתבצעות במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה בקרב ילדים ובני נוער במצבי סיכון, במטרה להפיץ את הידע המצטבר – "חוכמת השדה" – גם באמצעות כנסים וימי עיון.

נוסף על כתבי העת, העמותה מוציאה לאור גם ספרים מקצועיים.

פעילות בין-לאומית

עמותת "אפשר" מייצגת את ישראל בהנהלת הארגון הבין-לאומי לעובדים חינוכיים-סוציאליים (AIEJI).

למידע נוסף: www.efshar.org.il

כתב העת "מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית"

גיליונות בנושאים מיוחדים

- ◀ **ילדות דיגיטלית: מקומם של המדיה הדיגיטליים בחייהם של ילדים ובני נוער**
(ל' 55, דצמבר 2022)
עורכת-אורחת: פרופ' נלי אליאס
- ◀ **מפגשים טיפוליים וחינוכיים רגישי תרבות (כ"ט 53, יוני 2021)**
עורך-אורח: פרופ' אביהו שושנה
- ◀ **מניעת אובדנות בקרב מתבגרים וצעירים כ"ח 51-52, יוני-דצמבר 2020)**
עורכים-אורחים: פרופ' ענת ברונשטיין קלומק ופרופ' גיל זלמן
- ◀ **תרבות הפנאי של ילדים, נוער וצעירים בישראל (כ"ז 48, דצמבר 2018)**
עורכים-אורחים: ד"ר טלי היוש ופרופ' מאיר טייכמן
- ◀ **זיכרונות ילדות מוקדמים: נרטיבים מעצבים בדיאלוג בין תיאוריה, טיפול ויישום (כ"ה 45-46, יוני-דצמבר 2017)**
עורך-אורח: ד"ר אמיתי המנחם
- ◀ **לקויות למידה והפרעות קשב: תאוריה, מחקר ומדיניות (כ"ב 39, יוני 2014)**
עורכת-אורחת: פרופ' מלכה מרגלית
- ◀ **ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית בישראל (כ 36, דצמבר 2012)**
עורכים-אורחים: פרופ' ענת זעירא, ד"ר שלהבת עטר-שוורץ ופרופ' רמי בנבנישתי
- ◀ **חיים על הגשר: בין חינוך הגירה רב-תרבותיות (כ 35, יוני 2012)**
עורכת-אורחת: פרופ' רבקה איזיקוביץ'
- ◀ **נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדר וביסקסואלי (להט"ב): התבגרות, זהות וסיכון בתוך חברה הטרוסקסואלית (י"ט 33, יוני 2011)**
עורך-אורח: ד"ר גידי רובינשטיין
- ◀ **ילדים ונוער מתמודדים עם לחץ במציאות הישראלית: גישה סלוטווגנית במחקר ובמעשה (י"ח 31, יוני 2010)**
עורכת-אורחת: פרופ' שפרה שגיא
- ◀ **עבודה חינוכית-טיפולית עם בני נוער בסיכון ובמצוקה (י"ז 29, יוני 2009)**
עורכת-אורחת: ד"ר נורית לוי
- ◀ **המעבר לבגרות של צעירים במסגרות חוץ-ביתיות: לקראת היציאה והשנים שאחרי (ט"ז 28, דצמבר 2008)**
עורכים-אורחים: ד"ר ענת זעירא ופרופ' רמי בנבנישתי
- ◀ **התנהגויות סיכון ממכרות: סמים, אלכוהול, הימורים וגלישה באינטרנט בקרב ילדים ובני נוער (ט"ו 26, דצמבר 2007)**
עורך-אורח: פרופ' מאיר טייכמן
- ◀ **אלימות במערכת החינוך (י"ד 23, יוני 2006)**
עורכים-אורחים: פרופ' רמי בנבנישתי, דר' מונא חורי-כסאברי ופרופ' רון אבי אסטור
- ◀ **תיאוריית ההתקשרות (Attachment Theory) (י"ג 21, יולי 2005)**
עורכים-אורחים: פרופ' מריו מיקולינסר וד"ר אטי ברנט

באתר
jstor

לצפייה
בגיליונות
"מפגש"

עמותת לפיתוח
שירותי רווחה וחינוך

